

Hegedűs István Péter: München és az appeasement-politika az 1930-as évek második felében

„Nem szabad egy ilyen komoly konfliktusba csukott szemmel belebonyolódni.”¹ (Neville Chamberlain, 1938. szeptember 25.)

„Ha háborúznunk kell, úgy ezt nagyobb dolgokért kell tennünk...”² (Neville Chamberlain, 1938. szeptember 28.)

„A háborúban nincsenek győztesek.”³ (Neville Chamberlain, 1938. március 24.)

Az 1938. szeptember 29-én megkötött müncheni egyezmény döntő hatással volt a második világháború kirobbanására, amelyben nagy felelősség terheli a brit és francia felet. Angol és francia szemszögből az első világháború utáni status quo felbomlóban volt. A versailles-i diktátumok ellen egyre több ország emelte fel hangját, egyesek azonban ennél is tovább mentek. Hitler politikájának alapelemét a békeszerződés revíziója alkotta. Hatalomra kerülésének minden állomásánál felhasználta a szerződés igazságtalanságainak bizonyítását, majd 1933 eleje után pedig aktívan igyekezett megváltoztatni azokat. A békeszerződés pontjainak felszámolása után a *Mein Kampf*-ban kifejtett gondolatai értelmében megkezdte a németek egy államban való egyesítését. Ez azonban nem sikerülhetett volna a nyugati antant országainak hozzájárulása nélkül.

Előzmények

Az 1936 júliusában kitört felkelés Spanyol Marokkóban rövid idő alatt a Pireneusi-félszigetre is áttért. A Franco vezette monarchista erők másfél hónap alatt Spanyolország felét elfoglalták. A konfliktus a nemzetközi politikai helyzetben nagy feltűnést és izgalmat váltott ki diplomáciai körökben is. A legnagyobb érdeklődést Mussolini mutatta a spanyol kérdés iránt, de az események Hitler figyelmét is felkeltették. A két diktátor Franco támogatására fegyveres segítséget is kilátásba helyezett, amely meg is valósult a polgárháború kitörése után. Az olasz és német kihívás a francia és brit külpolitikát is aktivizálódásra készítette, azonban hosszas tanácskozás után, egy esetleges általános háború elkerülése okán, 1936. augusztus 1-én a francia fél a be nem avatkozás politikai formulája indítványozta, amit az angolok is

¹ Taylor, A. J. P.: *Európa tündöklése és bukása*. Scolar Kiadó, Budapest, 1999. 223.

² Harsányi Iván – Jemnitz János – Székely Gábor (szerk.): *München 1938: diplomáciai és politikai dokumentumok*. Kossuth, Budapest, 1988. 86.

³ Thompson, Neville: *The Anti-Appeasers*. Clarendon, Oxford, 1971. 28.

helyeselték. A formula szigorú betartására Londonban nemzetközi felügyeleti bizottságot állítottak fel. A döntés hátrányos volt a spanyol köztársaságiakra nézve, s előrevetítette az angolok és franciák elkövetkező évekre vonatkozó magatartását Németország ellen. Hajlandók voltak áldozatokat hozni az újabb nagy háború elkerülése érdekében.

1936 júliusában, a Rajna-vidék demilitarizált övezetének Németországhoz csatolása és hosszas egyeztetés után sor került az osztrák–német egyezmény aláírására, mely a sajtó és politikai termékek szabad áramlását is tartalmazta a két ország között. A megállapodás a korábbi olaszbarát politika helyett a német oldal felé fordította Ausztriát.

Az 1936 októberében létrejött olasz–német szerződésben következetesen elhatárolták érdekszféráikat a délkelet-európai térségben, amelyet majd a német–japán antikomintern paktumhoz való csatlakozás követett.

A francia diplomácia ekkorra kedvezőtlen helyzetbe került, mert Belgium, 1936 októberében bejelentett semlegességével eltávolodott francia szövetségésétől, ugyan úgy, mint keleten Románia és Jugoszlávia is. Ezzel szemben novemberben nagymérvű fegyverkezési programot hagytak jóvá Angliában, amellyel a lehetséges francia és belga érdekek megsértését igyekeztek megakadályozni. A programot angol részről Anthony Eden képviselte. Chamberlain 1937 májusában Németországgal szembeni félelmeit vázolta fel az idősebb Henry Morgenthau-nak: „... a német katonai előkészületek intenzitása és kitartása, a német kormány sok szerződésszegése mellett, ... mély nyugtalanságot keltett minden szomszédjában. Még a szigeteken is (brit-szigetek), amelyek német fennhatóság alól kevesebb, mint egy órán belül elérhetőek egy légiflottával, amely bombák tonnáinak százával van megrakva...”⁴ A Berlinben tartózkodó brit külügyminiszter, Lord Halifax – a kormány akkori álláspontjával ellentétesen – kijelentette Hitlernek: „Anglia érdeke, hogy minden változtatás békés úton menjen végbe.”⁵ Kijelentésének súlya csak később nehezedett a brit kormányra. 1936. augusztus 25-én pedig a brit kormány külpolitikai bizottsága az alábbi memorandumot fogadta el: „Érdektelenségbe kellene burkolóznunk Kelet- és Közép-Európa iránt, továbbá ragaszkodni egy általános szövetséghez, miközben a franciákat is ösztönöznünk kellene a nyugati szövetség megtartására, illetve a kelet- és közép-európai igényeinek tarthatatlanságára.”⁶ Francia részről von Papent is hasonló kijelentések fogadták, legnagyobb meglepetésére. A francia és brit diplomáciában és a kormányok nyilatkozataiban teljes volt a zűrzavar, amely a következő hónapokban csak növekedni látszott.

1938 márciusában újabb, most már jelentős konfliktus borzolta fel a nyugat-európai kedélyeket. 1936. júliusi megállapodásukat követően, 1938 februárjában Hitler az osztrák kancellárt hívta magához Berchtesgadenbe. Felszólította Schuschniggot, hogy az osztrák náci pártot vegye be a kormányba. Ebből a helyzetből Schuschnigg még kihátrált, sőt népszavazási kezdeményezést nyújtott be, amelyben a nép kezébe adta a

⁴ Robbins, Keith: *Munich 1938*. Cassell, London, 1968. 154.

⁵ Taylor, A. J. P.: *A második világháború okai*. Scolar Kiadó, Budapest, 1998. 171.

⁶ Colvin, Ian: *The Chamberlain cabinet*. Victor Gollancz Ltd, London, 1971. 37.

döntést a Németországhoz való csatlakozással kapcsolatban. Henderson egyszerűen „provokatív tettnek”⁷ minősítette Schuschnigg kétségkívül vakmerő húzását. Keith Robbins szerint az egész válságot az osztrák kancellár idézte elő. A németek és Hitler, a számukra kényelmetlen helyzetet úgy próbálták kezelni, hogy ultimátumban jelezték: ha nem mondják le a népszavazást, a német hadsereg átlépi a határt. A kancellár végül engedett, amely azonban hiábavalónak bizonyult, mivel a németek újabb ultimátumban követelték lemondását, és a nemzetiszocialista Seyss-Inquart kancellári kinevezését. Az államelnök, Mikláš ezt az utolsó pillanatban elfogadta, így Hitler március 12-én, „jogszerűen” tarthatott katonai parádét Bécsben. Chamberlain március 14-én az alsóházban tartott beszédében így kommentálta az anchluss: „*A rideg tény az ..., hogy semmi sem tartóztathatta volna fel ezt az akciót, hacsak nem mi, és a többiek arra használtuk volna fel erőinket, hogy megelőzzük azt.*”⁸

Az anchluss megvalósult, Hitler terve azonban még teljesebben be, hogy minden német ajkút egy birodalomban egyesítsen. A németek maguk is tartottak a katonai akciótól, részben az angol, de nagyjából a cseh beavatkozástól tartva. Göring azonban megnyugtatta a berlini cseh nagykövetet: „*Becsületszavamat adom, hogy Csehszlovákiának a legkisebb oka sincs az aggodalomra.*”⁹ Az angol reakciók sem maradtak el, amelyek azonban erőtlennek bizonyultak. Hatástalannak bizonyultak február közepén az Anglia felé indított olasz kezdeményezések is a németek megfélemezésére, Ciano külügyminiszter úgy vélte ugyanis, hogy „*az anchluss megvalósulása esetén... még nehezebb lesz egyezsége lépni... az angolokkal.*”¹⁰ Hatástalannak bizonyultak a francia fél elhatározásai is, amelyet ismét az angolok döntésétől tettek függővé. Londonban úgy gondolták, hogy Ausztria sem ér meg egy háborút Németországgal. A kör bezárulni látszott. Anthony Eden lemondásával pedig Neville Chamberlain került a Downing Street 10-be, akit mindvégig Európa lecsendesítése motivált.

A Szudéta-kérdés és a csehszlovák válság

A szintén jelentős német kisebbséget (körülbelül hárommillió fő) számláló Csehszlovákia joggal aggódhatott további sorsát illetően. Bár szovjet és francia szerződések is szavatolták biztonságát, a közelmúlt eseményeit látva, azok nem sokat jelentettek.

A német kisebbséget képviselő legerősebb szerveződés a Konrad Henlein vezette Szudétanémet Párt volt. A korábban nem túlságosan radikális április végi karlsbadi kongresszusán keményebb hangvételre váltott. Ekkor már autonóm kormányzást és a nemzetiszocialista propaganda szabadságát követelték. Ekkor a brit külügyminiszter, Halifax a következőket írta Henderson berlini nagykövetnek: „*Azt hiszem, az egyetlen*

⁷ Robbins 1968: 186.

⁸ Uo. 191.

⁹ Taylor 1998: 183.

¹⁰ Uo. 179.

dolog, amit tehetünk, hogy elkerülünk minden olyat, amely kapcsolataink rosszabbra fordulását eredményezhetné velük (mármint Németországgal), illetve, hogy mindent elkövetünk annak érdekében Prágában, hogy Beneš rávegyük egy olyan szövetség elfogadására, amely Henleinnek is megfelelő.”¹¹ Eközben Hitler elkészítette a Fall Grün hadművelet terveit, amelyek Csehszlovákia katonai megtámadását tartalmazták, utolsó végrehajtási dátumnak pedig az október 1-ét adták meg. Ezzel párhuzamosan igen erős német médiahadjárat kezdődött a csehek ellen. A feszültség addig fokozódott, hogy május 20-án a csehszlovák kormány a német csapatok összevonására hivatkozva részleges mozgósítást rendelt el. Erre már az angolok is közbeléptek, és mindkét felet tartózkodásra szólították fel. Chamberlain, nővérének írt levelében a következőképpen kommentálta a májusi eseményeket: „Semmi kétségem afelől, hogy a német kormány minden előkészületet egy puccs érdekében tett meg, végül, miután megkapták figyelmeztetésünket döntöttek úgy, hogy a kockázatok túl nagyok. Azonban az incidens megmutatta mennyire megbízhatatlan és tisztességtelen maga a német kormány.”¹² A franciák is kifejtették véleményüket a helyzettel kapcsolatban. Bonnet, londoni követ, nyilatkozatában megmondta, hogy „ha Csehszlovákia oktan cselekedetekbe bonyolódik, akkor a francia kormány akár ki is léphet a szövetségből.”¹³

Angol közvetítéssel, amelyet Lord Runciman kereskedelemügyi miniszter volt hivatott képviselni, tárgyalások kezdődtek a szudétanémetek és a csehszlovák kormány között. A tárgyalásokra azonban cseh részről nem is mutatkozott igazi igény, csupán arra volt jó, hogy megmutassák azt, Beneš hajlandó egyezkedni, ellentétben a szudétanémetekkel. A találkozó egyvalamit jelzett nyilvánvalóan. Az ok, Csehszlovákia felosztására nem számított, csupán a következmény. Hitlernek kellett a terület, ezért semmilyen más megoldás nem volt számára elfogadható. Ráadásul a brit politika, tudva vagy tudat alatt, asszisztált is hozzá.

Eközben a berlini angol követ, Neville Henderson is aktivizálta magát, hogy tájékoztassa a brit kormányt az esetleges háború bekövetkeztéről, sőt egyre gyakrabban küldött üzeneteket Londonba. 1938. július 26-án ezt írja, vázolva elképzeléseit a jövőről: „A háború kétségtelenül a náciizmust átokként kezelő zsidók, kommunisták és doktrinerek javát szolgálná, de ma túl nagy kockázatot jelentene Németország számára... Nem hiszem el, hogy ezt Hitler nem látja. A cseh nép csökönyös fajta, maga Beneš pedig az egyik legmakacsabb közöttük. Végre valahára az asztalra kell csapnunk, és közölnünk Benešsel: meg kell tennie!”¹⁴

Amikor a kormány már hajlott volna a megállapodásra, a Szudéta-vidéken zavargások törtek ki, amely a megbeszélések megszakadásával, és a kormány erőteljesebb katonai beavatkozásával járt. Erre válaszul Hitler, a szeptember 12-i nürnbergi pártgyűlésen bejelentette, hogy maga fog gondoskodni a Csehszlovákiában élő németek megvédéséről. A francia és angol diplomácia, mintha nem tudott volna mit kezdeni a kialakult helyzettel, egymásnak teljesen ellentmondó nyilatkozatokat kezdtek kiadni. Mindkét fél a másikra várt, s egyikük sem mert semmilyen lépést tenni. Mégis, mintha

¹¹ Kee, Robert: *Munich: the eleventh hour*. Hamish Hamilton, London, 1988. 142.

¹² Colvin 1971: 132.

¹³ Taylor 1998: 203.

¹⁴ Taylor 1999: 216.

a brit reakcióra várva nyugodott volna meg kicsit a hangulat, amikor Lord Halifax külügyminiszter, Bonnet kérdésére válaszolva kijelentette, hogy nem nyújtanak támogatást a cseheknek egy kirobbanó lokális válság esetén.

A kialakulóban levő kontinentális konfliktus elhárítására, francia, szovjet és brit egyeztetések után, Chamberlain találkozót javasolt Hitlernek, amelyre szeptember 15-én került sor Berchtesgadenben. Hitler már a találkozó elején leszögezte, hogy számára csak egyetlen megoldás fogadható el, mégpedig a Szudéta-vidék Németországhoz csatolása. Megnyugtatóul hozzátette, hogy ez lenne az utolsó területi követelése Európában. Erre válaszul a miniszterelnök kijelentette: *„Elvben semmi kivetnivalót nem találok a szudéta-németek különválásában Csehszlovákiától, feltéve, hogy a gyakorlati nehézségeket le tudják küzdeni.”*¹⁵ Az utalás Hitlernek kétségtelenül bebizonyította, hogy *„zöld utat”* kapott a nyugati hatalmaktól.

Hitler és Chamberlain

Chamberlain, hazautazása után kedvezően nyilatkozott németországi tapasztalatairól és a német emberekről: *„Igazán kedvesek voltak. Nagyon jól éreztem magam.”*¹⁶ Ezek után, megtárgyalva kabinetjével a helyzetet, úgy döntött, természetesen a franciákkal megvitatva, hogy átengedik Németország számára a kért területeket. Henderson berlini követ szeptember 17-én Londonba küldött táviratában ismét szemléletesen bizonyította a probléma valódi voltát: *„Ha elutasítjuk az önrendelkezési jogot, szembe kell nézni egy háborúval, ha azonban elfogadjuk, akkor vagy nekünk kell erővel rávennünk a cseheket, vagy hátradőlve végignézni, amint Németország győzi meg*

¹⁵ Taylor 1998: 212.

¹⁶ Kee 1998: 159.

őket.”¹⁷ Az angol és francia nagykövetek már szeptember 19-én közölték szándékaikat a prágai külügyminiszterrel. A francia és brit döntésben jelentős tényezőnek bizonyult hadseregeik gyengesége, a felvonulási terep hiánya, illetve a varsói és bukaresti kormányok, a szovjet csapatok átengedését tiltó nyilatkozata.

A prágai kormány, minden lehetőséget számba véve, szeptember 21-én meghozta beleegyező döntését. Szeptember 22-én Bad Godesbergben Chamberlaint azonban már egészen más körülmények fogadták. Hitler nagyobb területeket követelt, emellett a lengyel és magyar igényeket is ki kívánta elégíteni. Ultimátumot adott az angol miniszterelnöknek: ha a csehek október 1-ig nem ürítik ki a kért területeket, a németek katonai akciót indítanak ellenük. A nyilatkozat és az ultimátum megdöbbentette az angolszászokat. Chamberlainnek küldött üzenetében Lord Halifax így reagált, leszögezve a brit álláspontot: „... távozása előtt tegye világossá a kancellár számára, hogy a csehszlovák kormány ilyen mérvű engedménye után elutasítani a lehetőséget egy olyanért cserébe, amely mindenképpen háborút jelent, megbocsáthatatlan bűn az emberiség ellen.”¹⁸ Időközben, bár csak tájékoztató jelleggel, az ügy kapcsán a britek a szovjetekkel is felvették a kapcsolatot. Litvinov, aki éppen Genfben tartózkodott, figyelembe véve a körülményeket, és egyeztetve Moszkvával, biztosította Halifaxot, hogy „ha a franciák a csehek segítségére sietnek, Oroszország is cselekedni fog.”¹⁹

Dreesen Hotel, Königswinter

¹⁷ Taylor 1999: 219.

¹⁸ Uo. 222.

¹⁹ Uo.

A szeptember 25-i londoni francia–brit megbeszéléseken Daladier már keményen bírálta Chamberlain politikáját, és határozottabb fellépésre kérte fel a miniszterelnököt, aki ekkor bejelentette, hogy Horace Wilson személyében követet küldött Hitlerhez álláspontjuk világos kifejtésére (tehát Csehszlovákia megtámadása esetén az angolok is és a franciák is támadást indítanak).

A szeptember 22-ét követő hat nap eseményei tehát kritikusnak bizonyultak. Mindkét oldal mozgósított, a háború tényleges megindításában azonban egyik fél sem vállalta a felelősséget. Szeptember 28-án délelőtt a brit miniszterelnök rádiónyilatkozatot adott, melyben kifejtette, hogy Hitler, ígéretéhez híven, *„nem fog többé európai területi igényeket támasztani”*, majd keményen leszögezte: *„Bármekkora legyen is rokonszenvünk egy kis nemzet iránt, amely egy nagy és hatalmas szomszédal áll szemben, mégsem lenne szabad egész birodalmunkkal egyes-egyedül e kis nemzetért hadba vonulnunk. Ha háborúznunk kell, úgy ezt nagyobb dolgokért kell tennünk...”*²⁰ Még aznap délben, a Mussolini által kezdeményezett, majd Chamberlain által felajánlott nemzetközi konferencia kezdeményezését Hitler elfogadta.

A müncheni konferencia

A nagyhatalmi konferencia szeptember 29-én ült össze Münchenben. A tárgyalások Daladier francia és Chamberlain brit miniszterelnökök, valamint Mussolini és Hitler között zajlottak. A csehszlovák képviselők nem vehettek részt a tanácskozáson, csupán az előszobában várakoztak. Hajnali két órakor hívta őket össze Chamberlain és Daladier, megmutatva az egyezményt. Az elképedt követek előtt a francia miniszterelnök kijelentette, hogy *„ez egy fellebbezhetetlen és megváltozhatatlan végzés.”*²¹ A szerződés szentesítésére 30-án került sor, amely annyi módosítást tartalmazott a korábbi német követelésekhez képest, hogy a területek kiürítésének dátumát nem október 1-ében, hanem 10-ében adta meg. Szó esett a lengyel és magyar területi igények kielégítéséről is, amelynek végrehajtását az elkövetkező 3 hónapban adták meg (ellenkező esetben újabb négyhatalmi konferencia ül össze). Chamberlain magabiztosan utazhatott haza az angol–német megnehtámadási szerződéssel, valamint a háborús konfliktus sikeres elkerülésével a zsebében. Sőt, szeptember 30-án este kijelentette: *„Hiszem, hogy ezzel beköszöntött a béke korszaka.”*²² A brit kabinetben egyedül Duff Cooper nem értett egyet a müncheni egyezménnyel. Némi cinizmussal megjegyezte, hogy *„a különbségek a müncheni és a godesbergi változatok között nyilvánvalóan nagyszerűbbek annál, hogy én azt megérthetném.”*²³ Állítása foglalja össze legszellemesebben az 1930-as évek brit külpolitikáját.

²⁰ Harsányi –Jemnitz –Székely 1988: 85–86.

²¹ Taylor 1998: 224.

²² Uo. 226.

²³ Thompson 1971: 179.

München: a Barna-ház a Führer-házzal és a díszcsarnokkal

Az október 3-i, a müncheni egyezményről szóló alsóházi vitában több képviselő is ragyogóan rámutatott a kirajzolódó probléma lényegére. Sir Archibald Sinclair liberális pártvezér így vélekedett: *„Mindössze annyi történt, hogy a francia és a brit kormány továbbította a cseh kormánynak Hitler úr követeléseit. ...Így Hitler úr... elérte legszélsőségesebb követeléseit teljesítését... Őfelsége kormánya katasztrofális hibát követ el, ha tovább alázatoskodik Hitler és Mussolini úr előtt, és hagyja Oroszországot álldogálni künn az ajtó előtt.”* A munkáspárti Attlee a következőket mondta: *„... nem érezhetjük azt, hogy a békét megteremtették, hanem csupán fegyverszünethez jutottunk a hadiállapot során... Az elmúlt néhány nap eseményei országunk és Franciaország egyik legnagyobb diplomáciai vereségét jelentik; Hitler úr számára viszont ez kétségtelenül óriási győzelem... Sok ember nagy lelkesedéssel dicsőíti a miniszterelnököt, mondván, hogy megmentette a békét. Igen, de ő az ember, aki a háborús veszélybe vezetett minket...”*²⁴ A két nyilatkozat nagy éleslátásról tanúskodott, de a kormány nem tudott hatékonyan cselekedni az előre látható események ellen.

A Szudéta-vidék Németországhoz csatolásával, valamint a lengyel és magyar revíziós törekvések csillapodásával nem értek véget a csehszlovák köztársaság megpróbáltatásai. Eduard Beneš már október 5-én lemondott köztársasági elnöki posztjáról. A kormány helyére németbarát kabinet lépett. A szlovák Tišo és a kárpátukrán Vološin követeléseivel szemben a csehek teljesen tehetetlenné váltak. 1939. március 13-án létrejött az önálló Szlovákia. Emil Hacha cseh államelnök, német nyomásra Berlinben aláírta a cseh függetlenség feladását szolgáló okmányokat.

²⁴ Harsányi –Jemnitz – Székely 1988: 144–146.

Március 15-én német csapatok vonultak be Prágába, nem sokkal később pedig a magyar csapatok is megszállták Kárpátalját. Ezzel Csehszlovákia sorsa beteljesedett. Március 22-én a németek ultimátumot intéztek Litvániához a Memel-vidék átadásáról, melyet a balti ország elfogadott.

A francia és angol diplomácia teljes zavart mutatott. Jól rávilágítanak az elvesztegetett brit lehetőségekre, egyúttal a jövő követendő külpolitikájára Leopold Amery, a magyar származású brit konzervatív politikus még 1938 októberében feljegyzett sorai: *„Talán hatalmasabb erőt adtunk Németországnak Közép-Európában, másrésztől a mi pozícióink így pszichológiailag és stratégiailag sokkal egyszerűbbé válnak.”*²⁵ Hitler tervei befejezettnek látszottak.

Életrajzok

Edward Frederick Lindley Wood, Halifax első grófja (1881 – 1959)

Az 1930-as évek egyik legbefolyásosabb brit konzervatív politikusa. 1910–1925 között már parlamenti képviselő. 1918 után Dél-Afrika kormányzója, majd 1924-től mezőgazdasági miniszter. 1926–1931 között India alkirályaként az angol-indiai kapcsolatok javításán dolgozott. 1938 februárjában Edent váltotta a külügyi tárca élén. A brit „megbékéltetési” politika egyik fő képviselője. 1941. januárig külügyminiszter, majd 1946-ig washingtoni nagykövet. Politikai visszavonulása után többek között a BBC elnöke is volt.

Sir Neville Meyrick Henderson (1882 – 1942)

Belgrádban, majd 1937–1939 között németországi brit nagykövet. Hitt abban, hogy Hitler ellenőrizhető és együttműködésre szorítható a nyugati hatalmakkal. Chamberlain „megbékéltetési” politikájának apostola. 1939. szeptember 3-án ő adta át Hitlernek a brit hadüzenetet. Emlékiratai *Egy küldetés kudarca: Berlin* címmel jelentek meg.

Sir Horace John Wilson (1882–1972)

Jelentős szerepe volt a brit „megbékéltetési” politikában. 1921–1942 között különböző kormányzati pozíciókat töltött be. 1938. szeptember végén Chamberlain küldöttje Hitlerhez, ezért jelentős szerepe volt a müncheni szerződés létrejöttében.

Malcolm John MacDonald (1901 – 1981)

Brit munkáspárti politikus és diplomata, Ramsay MacDonald brit miniszterelnök fia. Baldwin kormányában 1935–1940 gyarmatügyi miniszter. 1938-ban a németekkel való

²⁵ Thompson 1971: 187.

megegyezés híve, mert szerinte a korai háború veszélybe sodorhatná a gyengélkedő Brit Nemzetközösséget. 1940–41 között az egészségügyi miniszter, a háború után gyarmati tisztviselő. 1963–64-ben a függetlenné váló Kenya kormányzója.

Georges-Étienne Bonnet (1889 – 1973)

Az 1930-as évek vezető szociál-radikális figurája Franciaországban. Kormánypozíciók betöltése után 1937 júniusától pénzügy-, majd 1938 áprilisától, Daladier miniszterelnöksége alatt külügyminiszter. A német külpolitikai agresszió békés „leverésének” támogatója, mert Franciaországnak még gazdaságilag fel kellett felkészülnie a háborúra. Az 1938. április 27–29-ei francia-brit kormányközi tanácskozáson elhatározták, hogy mindenképpen megakadályozzák a háború kitörését. Még a szovjet–német meg nem támadási egyezmény után is úgy vélte, hogy fel kellene mondaniuk az 1921. évi lengyel–francia szerződést. Lengyelországot csak a Szovjetunió segítségével lehetne megmenteni, s nem éri meg a háború kockázatát. 1939. szeptember 1-je után a Mussolinivel kötendő egyezmény híve. Még 1940 márciusában is a Németországgal kötendő békéért „lobbított”. Később támogatta a Vichy-kormányt. 1944 áprilisában elhagyta Franciaországot és 1950-ig Svájcban élt. 1956–1968 között ismét politizált.

Időrendi áttekintés

- 1936. július 11: osztrák–német megbékélési egyezmény
- 1936. július 18: katonai lázadás Spanyol Marokkóban Franco tábornok vezetésével a köztársasági kormány ellen
- 1936. augusztus 1: a be nem avatkozás politikájának írásba foglalása, s egy felügyeleti bizottság létrehozása
- 1936. szeptember 4: az első népfrontkormány Spanyolországban
- 1936. szeptember 9: a Benemavatózási Bizottság alakuló ülése Londonban
- 1936. október 1: Spanyolországban Franco tábornok a hadsereg és az állam vezetője
- 1936. október 25: olasz–német szerződés (Berlin–Róma–tengely); a berchtesgadeni jegyzőkönyv
- 1936. november: az angol fegyverkezési program megindítása Anthony Eden sürgetésére
- 1936. november 18: Németország és Olaszország elismeri a spanyol „nemzeti” kormányt
- 1936. december 25: a londoni benemavatózási egyezmény aláírása
- 1937. január 16: a francia kormány megtiltotta önkéntesek toborzását a spanyol köztársaságiak számára
- 1937. február 16: a Benemavatózási Bizottság a Szovjetunió sürgetésére megtiltotta önkéntesek küldését Spanyolországba
- 1937. március 20: német–spanyol titkos együttműködési szerződés
- 1937. április 26: a német Condor-légió megsemmisíti Guernicát

1937. május 31: Németország és Olaszország kilép a Benemavatkozási Bizottságból
1937. július 15: a francia kormány megnyitja a francia-spanyol határt
1937. november 6: Olaszország csatlakozik az antikomintern paktumhoz
1937. december 11: Olaszország kilép a Népszövetségből
1938. március 12: Ausztria bekebelezése (anschluss)
1938. április 18: angol–olasz egyezmények, az ún. gentlemen’s agreement
1938. április vége: a Szudétanémet Párt karlsbadi kongresszusa
1938. május 19–22: a „májusi válság” a cseh–német határon
1938. szeptember 12: a nürnbergi pártkongresszuson Hitler bejelenti, hogy maga gondoskodik a szudétanémetek sorsáról
1938. szeptember 15: Hitler–Chamberlain tárgyalás Berchtesgadenben
1938. szeptember 22–24: Hitler–Chamberlain második tárgyalás Bad Godesbergben
1938. szeptember 29–30: a müncheni egyezmény
1938. szeptember 30: angol–német megnehtámadási szerződés
1938. október 1–10: német csapatok megszállják a Szudéta-vidéket
1938. december 6: francia–német nyilatkozat a határok kölcsönös elismeréséről
1939. február 27: Anglia és Franciaország elismeri Franco tábornok kormányát
1939. március 1: a Szovjetunió visszahívja képviselőjét a Benemavatkozási Bizottságból
1939. március 13: Tišo proklamálja a független Szlovákia megalakulását
1939. március 15: német csapatok bevonulása Prágába, a Cseh-Morva Protektorátus létrejötte
1939. március 23: német csapatok megszállják a Litvániához tartozó Memel-vidéket
1939. március 31: Anglia és Franciaország garantálja Lengyelország függetlenségét
1939. április 6: Anglia és Franciaország garantálja Románia, április 13-án Görögország határait
1939. április 15: angol–francia–szovjet tárgyalások Moszkvában a kölcsönös segítségnyújtásról
1939. április 17: szovjet–német kereskedelmi tárgyalások kezdődnek
1939. április 27: Angliában elrendelik az általános hadkötelezettséget
1939. május 22: német–olasz katonai szövetség, az ún. „acélpaktum” megkötése
1939. augusztus 23: szovjet–német megnehtámadási egyezmény

Irodalom

- Colvin, Ian: *The Chamberlain cabinet*. Victor Gollancz Ltd, London, 1971.
Cowling, Maurice: *The Impact of Hitler. British Politics and British Policy, 1933–1940*. Cambridge University Press, London, 1975.
Diószegi István: *A hatalmi politika másfél évszázada, 1789–1939*. Budapest, 1997.
Kee, Robert: *Munich: the eleventh hour*. Hamish Hamilton, London, 1988.
Kennan, George F: *From Prague after Munich. Diplomatic Papers 1938–1940*. Princeton University Press, Princeton, 1968.
Lukes, Igor: *Czechoslovakia between Stalin and Hitler*. Oxford University Press, Oxford, 1996.

- Harsányi Iván – Jemnitz János – Székely Gábor (szerk.): *München 1938: diplomáciai és politikai dokumentumok*. Kossuth Kiadó, Budapest, 1988.
- Németh István: *Németország története. Egységtől az egységig (1871–1990)* Aula Kiadó, Budapest, 2004.
- Németh István: *Demokrácia és diktatúra Németországban 1918–1945. II. kötet. A „Harmadik Birodalom” (1933–1945). Összegzés és dokumentumok. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2007.*
- Ovendale, Ritchie: *Appeasement and the English Speaking World. Britain, the United States, the Dominions, and the Policy of ‘Appeasement’, 1937–1939*. University of Wales Press, Cardiff, 1975.
- Parkinson, Roger: *Peace for Our Time. Munich to Dunkirk – the Inside Story*. Rupert Hart-Davis, London, 1971.
- Robbins, Keith: *Munich 1938*. Cassell, London, 1968.
- Shepherd, Robert: *A class divided. Appeasement and the road to Munich, 1938*. Macmillan, London, 1988.
- Taylor, A. J. P.: *A második világháború okai*. Scholar Kiadó, Budapest, 1998.
- Taylor, A. J. P.: *Európa tündöklése és bukása*. Scholar, Kiadó, Budapest, 1999.
- The Fascist Challenge and the policy of appeasement*. Ed. By Wolfgang J Mommsen and Lothar Kettenacker. George Allen & Unwin, London, 1983.
- Thompson, Neville: *The anti-appeasers*. Clarendon, Oxford, 1971.